

ІНВЕСТУВАННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА: ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ НОВИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ

INVESTMENT INTO FOREST INDUSTRY: PROSPECTS OF INSTITUTIONALIZATION OF NEW FORMS AND METHODS

Олександр ДЗЮБЕНКО,
кандидат економічних наук,
Черкаське обласне управління лісового
та мисливського господарства

Oleksandr DZYUBENKO,
Ph.D. in Economics,
Cherkasy regional department
of forestry and hunting sectors

Переважає більшість активів лісового господарства навіть у сучасних умовах, коли ринкові відносини проникли в переважну більшість фаз відтворювального процесу, є складовою суспільного сектора національного господарства. Належність лісового господарства до суспільного сектора в умовах нерозвиненості інституціонального підґрунтя партнерських відносин між державою та корпоративним сектором призвела до надмірної звуженості джерел інвестування лісогосподарських та лісоохоронних проектів, що не дає повною мірою використати потенціал соціально-економічного піднесення окремих регіонів за рахунок більш ефективного використання лісоресурсного потенціалу та об'єктів лісогосподарської інфраструктури.

Незважаючи на те, що у працях вітчизняних вчених протягом останніх років активно почали висвітлюватися проблеми інвестування лісового господарства у зв'язку з посиленням проявів виснажливого лісокористування та повільним впровадженням стимулів та мотивів щодо комплексного використання лісоресурсного потенціалу, потребують уточнення теоретико-методологічні підходи формування інституціонального середовища інвестиційної діяльності суб'єктів лісогосподарського підприємництва в контексті умонтування в практику регулювання лісогосподарської та лісоохоронної діяльності передового іноземного досвіду, диверсифікації форм та джерел інвестиційного забезпечення реалізації лісогосподарських проектів, а також використання можливостей залучення фінансових ресурсів міжнародних організацій у разі успішної імплементації базових положень природоохоронних конвенцій.

Диверсифікація джерел та форм інвестування лісового господарства має передбачати проведення певного комплексу інституціональних змін, які дадуть можливість інституціоналізувати сучасні інструменти та методи інвестиційної діяльності, що довели свою ефективність у європейських країнах, зокрема в країнах постсоціалістичного табору. Методологічно передумовою форсування інституціональних змін у лісовому господарстві в напрямі інституціоналізації нових форм та методів інвестиційного забезпечення проектів розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу та модернізації і реконструкції об'єктів лісогосподарської інфраструктури є праці А.Гальчинського, В.Гейця, В.Голяна, А.Карпука та В.Тарасевича [1-4; 6; 7]. При цьому має бути піддана ревізії ліберальна доктрина ринкових перетворень у національній економіці на предмет перенесення її базових атрибутів у лісоресурсну сферу, оскільки вона побудована в основному на масовому впровадженні у вітчизняну практику інститутів розвиненої ринкової економіки, які суперечать фундаментальним основам функціонування лісогосподарського комплексу України і можуть призвести до нерегульованих наслідків у зв'язку з поспішністю, половинчастістю та невідготуваністю процесів перерозподілу лісових та лісогосподарських активів.

Метою статті є визначення перспектив інституціоналізації сучасних форм та методів інвестування лісогосподарських та лісоохоронних проектів з урахуванням наслідків інституціональних перетворень у національному господарстві та обмеженості каналів притоку капітальних інвестицій у лісове господарство України.

У сучасних умовах, коли переважна більшість лісових та лісогосподарських активів перебуває у державній власності, повноцінна інституціоналізація перевірених світовою практикою форм, джерел та методів

інвестування лісогосподарських проектів є неможливою. Також звужує потенційні можливості щодо нарощення інвестиційного забезпечення лісового господарства надмірно обмежений спектр відносин державних лісогосподарських підприємств з іншими суб'єктами підприємницької діяльності, що не дає змоги прискорити процеси капіталізації лісових та лісогосподарських активів, які перебувають у користуванні постійних лісокористувачів.

Зокрема, імплементація європейського досвіду щодо підтримки фермерів та інших суб'єктів аграрного бізнесу в напрямі заліснення сільськогосподарських угідь, які не відзначаються сприятливими характеристиками для ведення високопродуктивного сільськогосподарського виробництва, дала б можливість значно розширити ареал діяльності державних лісогосподарських підприємств і забезпечити в кінцевому підсумку високий рівень концентрації капітальних інвестицій.

Належність лісового господарства до суспільного сектору пояснюється тим, що лісоресурсний потенціал як база розширеного відтворення лісогосподарського виробництва має надзвичайно вагоме значення для нарощення асиміляційного потенціалу територій, відтворення і зміцнення агроландшафтів, збільшення емісії кисню, збереження рідкісних видів флори і фауни та забезпечення критично необхідного рівня зайнятості для сільських поселень у багатолісних районах.

А з огляду на те, що суспільний сектор становить основу національного господарства в тому сенсі, що він забезпечує його цілісність, надає суспільні блага, слугує підґрунтям реалізації стратегічних цілей економічного розвитку та дотримання соціальних пріоритетів [5], лісове господарство виступає важливою детермінантою зміцнення господарської самодостатності країни, фактором екологічної безпеки та передумовою соціально-економічного піднесення села.

Однією з прогалин економічної політики держави починаючи з 1994 року, коли в Україні було започатковано радикальні ринкові перетворення, було те, що регулювання розвитку природно-ресурсного сектора, в тому числі лісового господарства, не те що не корелювало, а навіть входило в суперечність з ліберальною доктриною трансформаційних процесів. Це не дало можливості сформувати адаптивні механізми, за допомогою яких лісове господарство мало б можливість з найменшими втратами пристосуватися до нової інституціональної архітектури, яка сформувалася в національній економіці.

Більше того, ліберальна доктрина ринкових перетворень вже в самій своїй змістовній складовій суперечила пріоритетам поступового входження колись гіперодержавлених сегментів національного господарства в ринкові відносини, оскільки її базовою тезою було наступне: державним інвестиціям і державній власності віддається перевага лише за умови, коли приватний капітал з тих чи інших причин не може забезпечити освоєння та ефективний розвиток якоїсь суспільно значущої сфери економічної діяльності [1].

Стосовно лісового господарства не варто ставити так питання, оскільки його стратегічна важливість для забезпечення сприятливих умов життєдіяльності має зберігати вагому участь держави у перерозподілі лісових та лісогосподарських активів і супроводжуватися відповідним обсягом державних інвестицій, необхідних для розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу. Мова має йти не про протиставлення

державних інвестицій приватним, а про доповнення фінансовими ресурсами урядів іноземних держав, міжнародних фінансово-кредитних організацій, суб'єктів приватного підприємництва, дефіцитних обсягів бюджетного фінансування лісогосподарських та лісоохоронних проєктів через інституціоналізацію нових форм, методів та джерел інвестування лісового господарства.

На жаль, модель макроекономічного регулювання, яка утвердилася в Україні, в останні 20 років не зазнала певних змін щодо розширення набору регуляторів та інституціональних форм, які давали б можливість державним підприємствам залучати потенціал приватного підприємства.

Враховуючи те, що лісове господарство на сьогодні є складовою суспільного сектора, оскільки його діяльність базується на використанні лісових та лісогосподарських активів, які перебувають у державній власності, ліберальна доктрина формування економічної політики держави не має повною мірою умонтовуватися в національну лісову політику. Тобто стосовно лісового господарства ліберальний постулат про те, що держава має керуватися принципом функціональної першості саморегулювальних засад розвитку суспільства, а отже, не утискувати, а навпаки сприяти зміцненню спонтанного порядку в розв'язанні нагальних проблем суспільного розвитку [1], не має виступати базовою детермінантою формування вертикалі управління лісовим господарством та диверсифікації джерел інвестування лісогосподарських та лісоохоронних проєктів.

Інституціональні перетворення в лісовому господарстві ще не набули довершених форм з огляду на необхідність збереження активної участі держави у перерозподілі лісових благ, а також через відсутність національної моделі реформування лісового господарства з урахуванням світових трендів фінансової підтримки діяльності суб'єктів лісогосподарського підприємництва. На сьогодні не сформовано навіть критично необхідного інституціонального підґрунтя структурної та системної перебудови лісового господарства, особливо в частині інституціоналізації нових форм, методів та джерел інвестування проєктів розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу та модернізації об'єктів лісогосподарської інфраструктури.

Виходячи з того, що лісові блага виступають основою асиміляційного потенціалу, форсування інституціональних перетворень у лісовому господарстві має уникнути тих традиційних кліше, які використовувались в практиці інституціональних перетворень у 90-х роках минулого століття і призвели до негативних наслідків у багатьох сферах матеріального виробництва та фінансово-кредитної системи, що не дозволило перевести вітчизняну економіку на інноваційну модель розвитку.

У сучасних умовах, коли лісове господарство значною мірою потерпає від наслідків сировинної рецесії та половинчастості регуляторного

У статті виявлено суперечності між ліберальною доктриною інституціональних перетворень у національному господарстві та магістральними напрямками інституціональних змін у лісовому господарстві, що має стати базовою методологічною передумовою інституціоналізації форм, методів та способів лісогосподарської та лісоохоронної діяльності у найближчій перспективі. Доведено, що в умовах неспроможності інституціонального середовища розвитку лісового господарства варто уникнути трансформації форм власності на лісові та лісогосподарські активи у зв'язку з високою ймовірністю посилення соціальної напруги внаслідок порушення балансу інтересів між державою, місцевим населенням та постійними лісокористувачами.

Пріоритетним напрямком форсування інституціональних перетворень у лісовому господарстві має стати інституціоналізація нових форм та методів інвестиційного забезпечення лісогосподарських проєктів, що дасть можливість подолати перманентний дефіцит фінансування капітальних видатків у зв'язку з обмеженістю каналів залучення інвестицій у розширене відтворення лісоресурсного потенціалу та модернізацію об'єктів лісогосподарської інфраструктури. Пропонується інституціональні перетворення щодо диверсифікації форм та методів інвестування проводити у два етапи: на першому етапі внести зміни у вітчизняне законодавство, які дадуть можливість розширити форми співпраці держави та приватного бізнесу, на другому – активізувати діяльність державних лісогосподарських підприємств щодо залучення в національній лісогосподарській комплекс інвестицій урядів іноземних держав, міжнародних фінансово-кредитних організацій та сектору приватного підприємництва.

In the article the contradictions between the liberal doctrine of institutional transformations within the national economy and main trends of institutional transformations in the forestry field have been revealed, that is to become basic methodological precondition for institutionalization of forms, methods and means of forestry and forest protection activities in the short term. It has been proven that under the conditions of the lack of formation of institutional environment for the development of forestry, it is necessary to avoid transformations of ownership forms on forest and forestry assets due to high probability of intensification of social tension as a result of dislocation of balance of interests between the state, local population and constant forest users.

The institutionalization of new forms and methods of investment provision of forestry projects is to become an overriding direction of facilitating institutional transformations in forestry which will allow to overcome permanent deficiency of financing capital loans due to restriction of channels of attracting investments into an expanded reproduction of forest and resource potential and modernization of forest infrastructure facilities. The institutional transformations as to the diversification of forms and methods of investment are suggested to be implemented in two stages: 1) amend national legislation in order to expand the forms of cooperation between state and private businesses; 2) promote activities of state forestry enterprises as to attraction into the national forest complex of investments of foreign governments, international funding and financing organizations and private business sector.

механізму, зумовлених введенням обмежень на експорт необробленої деревини та відсутністю необхідних стимулів щодо розширення сфер госпрозрахункової діяльності державних лісогосподарських підприємств, основною домінантою щодо поглиблення інституціональних перетворень у лісоресурсній сфері має бути не перерозподіл лісових та лісогосподарських активів через реформування власнісних відносин, а інституціоналізація нових форм та методів інвестиційного забезпечення лісового господарства.

Це дасть можливість уникнути соціальної напруги у зв'язку з винятковою вагомістю лісових благ для соціально-економічного розвитку сільських територій, мінливістю вітчизняного інституціонального середовища, квазіринковістю перерозподілу державних лісових та лісогосподарських активів, але при цьому й доповнити існуючі канали фінансування капітальних видатків на лісове господарство ринковими формами прямого та портфельного інвестування.

При проєктуванні інституціональних змін у сфері лісового господарства, особливо в частині трансформації базових інститутів, необхідно виходити з постулатів інституціональної трансформації, сформульованих професором В.Тарасевичем, які передбачають забезпечення балансу капіталізації та соціалізації в умовах поглиблення інституціональних змін, забезпечення оптимального співвідношення між інституціональними центрами та інституціональною периферією, а також формування інститутів на основі їх компліментарності та синергії взаємодії [7].

З викладеного вище випливає, що на сьогодні є недоцільним форсування інституціональних змін у частині зміни форм власності на лісові та лісогосподарські активи через відсутність необхідних специфікацій лісоволодіння та лісокористування, здатних забезпечити уникнення соціальної напруги та системних перегинів на основі формування інституту приватної власності нетрудового типу у зв'язку з тим, що в лісових та лісогосподарських активах переважно уречевлена праця декількох поколінь та фінансові ресурси держави попередніх періодів.

Магістральним напрямком інституціональних перетворень за таких умов у лісовому господарстві має стати інституціоналізація нових форм та методів інвестиційного забезпечення потреб лісогосподарського комплексу, що дасть можливість забезпечити баланс інтересів між державою, місцевим населенням та постійними лісокористувачами в частині освоєння різноманітних складових лісоресурсного потенціалу й усунути дефіцит капітальних інвестицій, доповнивши традиційні джерела капітальних видатків на лісовідновлення сучасними формами інвестиційного забезпечення лісогосподарських та лісоохоронних проєктів.

Поглиблення інституціональних перетворень в частині диверсифікації форм та методів інвестування лісового господарства має проходити

у два етапи. На першому етапі мають бути внесені зміни у вітчизняне законодавство, яке регламентує партнерські відносини між державою та підприємницьким сектором в частині фінансування лісгосподарських проектів через віднесення до сфери застосування угод державно-приватного партнерства лісових та лісгосподарських активів [6; 8; 9]. На цьому ж етапі варто узаконити можливість використання заготовленої деревини в якості застави для отримання державними лісгосподарськими підприємствами кредитних ресурсів комерційних банків.

На другому етапі інституціоналізації нових форм та методів інвестування лісового господарства варто забезпечити імплементацію передового європейського досвіду в частині фінансової підтримки суб'єктів аграрного підприємництва сільськогосподарських угідь шляхом використання через певні форми співпраці організаційного, кадрового та виробничо-технічного потенціалу державних лісгосподарських підприємств; формування національної моделі залучення фінансових ресурсів міжнародних фінансово-кредитних організацій, урядів іноземних держав та іноземних підприємницьких структур шляхом виконання базових положень глобальних природоохоронних конвенцій; активізацію діяльності щодо залучення капітальних інвестицій у лісове господарство Карпатського та Поліського економічних районів на основі залучення державних лісгосподарських підприємств до реалізації проектів в рамках проекту ЄС «Східне партнерство».

Доцільність форсування процесів інституціоналізації сучасних форм та методів інвестиційної діяльності у лісовому господарстві пов'язується з необхідністю формування надійних джерел інвестиційного забезпечення модернізації існуючих та веденням додаткових потужностей лісопереробки у зв'язку із введенням мораторію на експорт необробленої деревини. Останнє різко збільшить пропозицію лісосировини на вітчизняному ринку за умови нестачі потужностей її переробки, що в короткостроковому періоді може викликати значні труднощі для державних лісгосподарських підприємств у частині вчасного поповнення обігових коштів та формування власних джерел інвестиційного забезпечення модернізації, реконструкції та технічного переоснащення виробничого устаткування.

Саме аргумент відсутності достатніх потужностей лісопереробки та високої ймовірності погіршення фінансового стану державних лісгосподарських підприємств використовують прихильники доцільності скасування такого протекціоністського заходу, яким виступає мораторій на експорт необробленої деревини. Звичайно, у короткостроковому періоді такий захід може призвести до численних негативних екстерналій у зв'язку зі зменшенням виручки від продажу необробленої деревини, але в середньо- та довгостроковому періоді за умови інституціоналізації сучасних форм та методів інвестування проектів модернізації та реконструкції виробничо-технічної бази лісопереробки дасть можливість підвищити рівень комплексності розвитку вітчизняного лісового сектора, збільшити питому вагу продукції з високою доданою вартістю в структурі експорту, створити додаткову кількість нових робочих місць, а також забезпечити надійні канали поповнення інвестиційних фондів відтворення лісоресурсного потенціалу та модернізації виробничо-технічної бази лісопереробки.

Отже, однією з основних детермінант форсування інституціональних змін в частині інституціоналізації сучасних форм та методів інвестування лісового сектору є формування надійного джерела фінансування модернізації існуючих та введення додаткових потужностей лісопереробки у зв'язку із збільшенням пропозиції лісосировини внаслідок введення мораторію на експорт необробленої деревини.

ВИСНОВКИ

Однією з причин незадовільного рівня розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу та модернізації, реконструкції й технічного переоснащення лісгосподарської інфраструктури є надмірна звууженість форм та методів інвестиційного забезпечення лісового господарства. Держава й надалі де-юре залишається основним інвестором лісового господарства через неможливість суб'єктами лісгосподарського підприємництва освоювати нові канали залучення капітальних та портфельних інвестицій унаслідок наявності численних інституціональних

обмежень. Це дає підстави стверджувати про необхідність поглиблення інституціональних змін у лісгосподарському комплексі України, зокрема в частині розширення спектра форм та методів інвестиційної діяльності.

Важливою складовою інституціональних перетворень у лісовому господарстві має стати упередження форсування зміни форм власності на переважну більшість лісових та лісгосподарських активів, оскільки це в умовах мінливості інституціонального середовища може призвести до соціальної напруги та деструктивного впливу на цілісність і самодостатність галузі лісового господарства. З огляду на викладене беззаперечним пріоритетом поглиблення інституціональних перетворень у лісовому господарстві має стати інституціоналізація сучасних форм та методів інвестування, яка передбачатиме поступальну імплементацію передового іноземного досвіду, особливо досвіду країн постсоціалістичного табору, і дасть можливість поєднати організаційний і виробничо-технічний потенціал державних лісгосподарських підприємств та фінансовий потенціал підприємницького середовища.

Інституціональні перетворення в частині диверсифікації нових форм та методів інвестування мають проходити в декілька етапів. На першому етапі доцільно внести зміни в нормативно-правові акти, які регламентують партнерські відносини між державою та приватним сектором в частині інвестиційного забезпечення лісгосподарських та лісоохоронних проектів, а також інституціоналізації іпотечно-заставних операцій для суттєвого нарощення обсягів залучення кредитних ресурсів вітчизняних та іноземних банківських установ. На другому етапі варто стимулювати менеджмент державних лісгосподарських підприємств більш активно співпрацювати з міжнародними організаціями в частині реалізації природоохоронних та лісгосподарських проектів у рамках «Східного партнерства» та реалізації базових положень міжнародних природоохоронних конвенцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальчинський А. Лібералізм : уроки для України : наук.-попул. есе / А. С. Гальчинський. – К.: Либідь, 2011. – 288 с.
2. Геєць В. М. Інституційні перетворення і суспільний розвиток / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2005. – №2. – С. 29–36.
3. Голян В. А. Сфера природокористування в сучасних умовах: системні суперечності ринкових трансформацій та проблеми управління / В. А. Голян // Агроекономіка. – №6. – С. 27–33.
4. Голян В. Державно-приватне партнерство як базова інституціональна передумова капіталізації природних ресурсів в умовах децентралізації / В. Голян // Економіст. – 2015. – №9. – С. 4–7.
5. Еволюція ринкових інститутів в Україні : монографія : у 2 ч. Ч. 2 / [В. В. Небрат, Н. А. Супрун та ін.] за ред. канд. екон. наук В. В. Небрат; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 460 с.
6. Карпук А. І. Державно-приватне партнерство у лісовому господарстві: інноваційно-інвестиційний аспект / А. І. Карпук // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – №21. – С. 10–13.
7. Тарасевич В. Н. О цивилизационном измерении мирового кризиса / В. Н. Тарасевич // Экономическая теория. – 2009. – №2. – С. 16–22.
8. Шестак М. Державно-приватне партнерство в лісовому господарстві: перспективні напрями та проблеми інституціоналізації / М. Шестак // Економіст. – 2015. – №3. – С. 30–32.
9. Шестак М. Формування державно-приватних партнерств у лісовому господарстві: пріоритети та механізми / М. Шестак // Економіст. – 2014. – №4. – С. 25–27.

REFERENCES

1. Hal'chyn's'kyi A. Liberalism: uroky dlya Ukrainy [Liberalism: Lessons for Ukraine]. Kyiv, Lybid', 2011, 288 p. [in Ukrainian].
2. Heyets' V. M. Instyutsiyni peretvorennia i suspil'nyy rozvytok [Institutional transformations and social development]. Ekonomika i prohnozuvannya, 2005, no. 2, pp. 29–36 [in Ukrainian].
3. Holyan V. A. Sfera pryrodokorystuvannya v suchasnykh umovakh: systemni superechnosti rynkovykh transformatsiy ta problemy upravlinnya [The field of nature management in modern conditions: systemic contradictions of market transformation and management issues]. Ahrosvit, 2008, no. 6, pp. 27–33 [in Ukrainian].
4. Holyan V. Derzhavno-privatne partnerstvo yak bazova instyutsional'na peredumova kapitalizatsiyi pryrodnykh resursiv v umovakh detsentralizatsiyi [Public-private partnership as a basic institutional prerequisite for capitalization of natural resources under the decentralization]. Ekonomist, 2015, no. 9, pp. 4–7 [in Ukrainian].
5. Nebrat V. V., Suprun N. A. Evolyutsiya rynkovykh instytutiv v Ukraini [The evolution of market institutions in Ukraine]. NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prohnozuv., Kyiv, 2012, 460 p. [in Ukrainian].
6. Karpuk A. I. Derzhavno-privatne partnerstvo u lisovomu hospodarstvi: innovatsiyno-investytsiynyy aspekt [Public-private partnerships in forestry: innovation and investment aspect]. Investytsiyi: praktyka ta dosvid, 2011, no. 21, pp. 10–13 [in Ukrainian].
7. Tarasovich V. N. O civilizatsionnom izmerenii mirovogo krizisa [On the civilizational dimension of the global crisis]. Ekonomicheskaja teorija, 2009, no. 2, pp. 16–22 [in Russian].
8. Shestak M. Derzhavno-privatne partnerstvo v lisovomu hospodarstvi: perspektivni napryamy ta problemy instyutsionalizatsiyi [Public-private partnership in forestry: promising areas and issues of institutionalization]. Ekonomist, 2015, no. 3, pp. 30–32 [in Ukrainian].
9. Shestak M. Formuvannya derzhavno-privatnykh partnerstv u lisovomu hospodarstvi: priorytety ta mekhanizmy [Formation of public-private partnership in forestry: priorities and mechanisms]. Ekonomist, 2014, no. 4, pp. 25–27 [in Ukrainian].